

Zsidó Ferenc
SORTÚZ BELÜLNÉZETBŐL
– *Király Farkas: Sortúz* –

Király Farkas *Sortúz*¹ című könyve az 1989. decemberi román forradalom eseményeit dolgozza fel a sorkatonák szemszögéből. A kultúrantropológiában ezt alulnézetnek hívják, a szerző egy interjúban talán „belülnézetnek” nevezi, felmutatva, hogy mi történik ezekkel az ártatlan szinte-gyerekekkel, akikkel korábban eljátszották a rend látszatát, aztán a forradalom hevében belökik a totális harc káoszába, ahol a régi referenciák már nem működnek, csak bizonytalanság van, csak félelem és az ebből fakadó értelmetlen-aljas cselekedetek.

Négy kiskatona sorsát követhetjük nyomon: a Mirceaét, a Samuét, a Hansét és a Jovanét. A négy – részben párhuzamos – történet eltérő helyszíneken, más laktanyákban, városokban játszódik, a szereplőknek nincs tudomása egymásról, így az elbeszéltek inkább csak a hasonlóságok (és eltérések) révén érintkeznek.

Érdekes, hogy miért várt ilyen sokáig Király Farkas e könyv megírásával: közel harminc esztendő. Mert nyilvánvaló, hogy saját katonakalandjai is benne vannak, bár a narráció egyes szám harmadik személyű, az eseményeket egy kívülálló, részben korlátozott tudású elbeszélő szemszögéből látjuk (ugyanakkor szabad függő beszéd formájában megjelennek az egyes szereplők érzései, gondolatai is). Ülepednie kellett a történetnek, tisztulnia? El kellett múlni a sokknak ahhoz, hogy irodalommal tudjon minősülni? (Amint Arany János írta leánya halála után: most nem megy, nagyon fáj...).

Ezzel a viszonylagos megkésettiséggel kissé csökkent a mű felkavaró, „botrányjellege”, ugyanakkor ennyi idő távlatából könnyebb pusztán fikcióként, irodalmi alkotásként tekinteni rá, és nem referenciálisan olvasni, nem a tényeket keresni.

A könyv négy szereplője négy nemzetiségű – némiképp ironikusan: tipikus román multikulti –, vagyis egy román, egy magyar, egy szász

---

1 Sétatér Kulturális Egyesület, Kolozsvár, 2017.; Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2018.

és egy szerb; életeik, sorsaik ugyanakkor csak árnyalatokban különböznek. A szerző ezzel azt sugallja, hogy az 1989-es eseményeket egyformán megszenvedte Románia mindegyik népcsoportja, hogy a laktanyákban lévő káosznak nem volt sem neme, sem nemzetisége.

A szerzői szándék hol a fikcionalitást erősíti meg, hol a valóságnak való megfelelést (pl. a fejezetek címként a forradalom előestéjének, időszakának, és utójátékának dátumait viselik, 1989. szeptember 29-étől 1990. január 1-jéig).

A laktanyák hangulatát a Romániát az 1980-as évekre jellemző látszat-élet abszurditása hatja át, amit a szerző nagyon erős képekben ragad meg. Groteszk jelenet például a katonai eskütétel momentuma: a mikrofon hektikusan működik, „minden öt szekundumnyi beszédből kettőt felerősít, hármat pedig nem”, ez már elég az ünnepélyes röhögések kiprovokálására, aztán a helyzet egészen szürreálissá válik, jelképeként annak, hogy hogyan (nem) működött a katonaság a szóban forgó időszakban: „Majd bal oldalról, komótosan, ahogy az efféle szereplőtől elvárható, belépkedett a képbe egy meglehetősen bamba fehér paripa, elhelyezkedett az ezredes háta mögött, és zavartalanul hozzálátott a növényi díszlet felzabálásához.”

A kiskatonákhoz csak nagyon szűrt információk jutnak el a kibontakozó forradalmi eseményekről, például megkettőzik az őrséget, „mióta az a pap meg a huligánok” elkezdtek a „cirkuszt” Temesváron.

Aztán a katonai alakulatokat kirendelik: vagy fontos objektumok biztosítására, vagy a harcok tűzvonalaiba, vagy határőrségbe. Lőnek rájuk, de nem tudják, kik, ők visszalőnek, de nem tudják, kikre, csak feltételezések vannak, csak (összeesküvés)elméletek: külföldi, bérelt terroristákról, a diktátor fanatikus árváiról. Tény azonban, hogy vér folyik, és mind a négy szereplő találkozik az (értelmetlen) halállal.

A román–szerb határnál szolgálatot teljesítő Jovanékat meghaladják az események, a lövöldözésben Jovan meghal: „Egy következő lövedék a sofórt fektette a kormányra. Valamelyik srác nem bírta cérnával, és lőni kezdte a közeli épületet. A többiek azt hitték, hogy látott valamit, ezért ők is tüzet nyitottak.”

A véres események hatására Mircea befele fordulóvá és zavarttá válik, bizarr, morbid látomások, lázálmok gyötrik: „ő szerelmével kézen fogva sétál a halott katonákon, lábukhoz meleg vér és agyvelő tapad, ölelkezni kezdenek, eleinte állva, később a Nickó-arcú tetemenek

hemperegve, miközben az égből édesen zümmögve hullnak az ondószagú lövedékek.” Ez a motívum, hogy kéjes öröm tölti el, ha lőhet, ha ölhet, korábban már előfordult, Jovan állapítja meg magában, hogy az események hatására: „egy szadista lakik bennem, (...) perverz állat vagyok.” Majd összegzi: a tébolyult, értelmetlen erőszak eltorzította a bakák jellemét: „kiderül, hogy mindegyikük deviáns barommá változott?”

A könyvnek „még” íze van, vagyis egy szuszra elolvasható, és az ember szívesen folytatná. Azt is mondhatnánk, benne van egy nagyregény lehetősége, nem is értjük, miért lett csak ekkora (143 oldal, a műfajmeghatározás: kisregény). Nyilván, a szerző minden bizonnyal pontosan tudja, miért így, ebben a formában és terjedelemben írta meg ezt a témát, a recenzens csupán eljátszik a lehetőséggel, hogy a nézőpontok váltakoztatásával hogyan lehetett volna tovább gazdagítani a szöveget.

Épp a belülről láttatás szándéka miatt talán nem lett volna érdektelen az énelbeszélői nézőpont választása, Király Farkas vélhetően a tudatos távolságtartás okán döntött a külső nézőpont mellett. Ugyanakkor egy rövid passzus erejéig azt is felvillantja, mit adhat hozzá a szereplői diskurzus a narrációhoz: „közzéteszi” egy kiskatona levelét (naplóját), melyben az elmeséli, miféle szörnyűséget követtek el. Egy reptér védelmére kirendelt egységük tévedésből, terroristáknak gondolva őket, legéppisztolyoz egy szakasz fegyvertelen szekus előfelvételis kiskatonát. A folytatás pedig a romániai forradalom totális káoszának abszurd jelképe: mire ők befejezik az ártatlanok likvidálását, megérkezik egy tankos század, és löni kezdi őket, mert úgy értesültek, hogy a refteret elfoglalták a terroristák. Ember a talpán, aki meg tudja őrizni emberségét ilyen körülmények között, mondja ki a könyv, a négy kiemelt szereplő mindegyikének ez nem sikerül: Mircea megroppan, zavarttá válik: „hosszú idő óta – hogy mióta, azt már senki sem tudja – szüntelenül az ágyán térdepelt, nem beszélt és nem evett, csak rajzolt”, aztán egy rutinórjárat alatt bepánikol, s lelövi egy társát. A katonaoorvos azonnal elindítja a leszerelési eljárást, kérdés, nem jött-e ez már túl későn Mircea számára.

A bizonytalanságban a román nacionalista félelmek is előjönnek, vagyis inkább tudatosan kiprovokálják az erre érdekeltet: „Márpedig ha megtámadnak a magyarok, és visszaveszik Erdélyt...” A katonák

közt nem jellemző a nacionalista gyűlölködés, de most, e felfokozott helyzetben mindenki óvatossá, gyanakvóvá, ingerlékennyé válik. Például, amikor december 25-én a Ceaușescu-házaspár perének közvetítését nézik a tévében, és Samu nem mutat elég lelkesedést, pontosabban kételkedik abban, hogy ez mindent megoldana, az alábbi párbeszéd zajlik le: „- Titeket, bozgorokat sosem tudlak megérteni. - Remélem is. Adj egy cigit.”

Az utolsó képek már a szép új világ kibontakozásáról szólnak, a forradalom egyféleképpen győz, Nyugatról érkeznek a segélyszállítmányok (igaz, hogy nem nagyon érnek célba, mert az elosztók lenyúlják), s velük együtt a Nyugat szimpátia- és együttérzés gesztusai, számos bátorító levél, „szeretetszemét”, mit az illetékesek felbontatlanul kidobálnak a szemébe. A kommunizmus fojtogató nihilizmusának helyét egy újfajta szabadosság veszi át a seregben is, szilveszterkor már mindenki úr, nem elvtárs, s az őrséget teljesítő baka nyugodtan elszívhatott egy cigit: „senki sem törődött már efféle szabálytalansággal”. Hansi, a szász Németországba készül, Samu is megússza, de leszerelése előtt még átél egy traumát, ami örökre beég az agyába: miközben az általuk telepített aknákat próbálják hatástalanítani: „az őrnagy mosolyog, lépegetni kezd az aknamezőn, majd felrobban...”

A könyv címe, a *Sortűz* utalhat a forradalom hevében kaotikusan elrendelt lövöldözésekre, de eszünkbe juttathatja a dízsörtüzet is: mint tisztelgést e káoszban emberként megmaradni próbáló, vagy éppen elhunyt kiskatonáknak, forradalmároknak és ellenforradalmároknak. A zárókép akár egy Örkény-egyperces is lehetne: a sortűz leadásának mozzanatait írja le, pontos katonai és fizikai szakszavakkal, de azért, hogy a tudományos szöveg e szépirodalmi mű regiszterébe bekerült, valami egészen mást jelent, valami nagyon torokszorítót.

A könyvből alig tudunk meg pontos adalékokat, fontos információkat az 1989. decemberi forradalmi eseményekről. És ez aligha véletlen, azon túlmenően, hogy egy szépirodalmi műnek nem az információértéke a mérvadó: részint azt jelzi, hogy a kiskatonának, hiába volt a dolgok sűrűjében, nem volt, nem lehetett rálátása az összefüggésekre; részint pedig azt, hogy azok az események annyira kuszák voltak (spontán megmozdulásokra rászervezett puccs, forradalom és ellenforradalom, stb.), hogy már megtörténésükkor mítosznak minősültek...